

APPENDIX I Εισαγωγικό Επίπεδο

AMALIA APBANITH, University of California, San Diego (UCSD)

ΠΡΟΦΟΡΑ ΚΑΙ ΕΠΙΤΟΝΙΣΜΟΣ

Η επιτυχία της επικοινωνίας εξαρτάται από την ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς τον συνομιλητή του και να γίνεται με τη σειρά του κατανοητός από αυτόν. Η ευκολία στην επικοινωνία μεταξύ δύο ομιλητών εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κατά πόσον αυτοί μοιράζονται μια κοινή μορφή γλώσσας: οι ομιλητές της ίδιας διαλέκτου (π.χ. της Κρητικής) δεν δυσκολεύονται να κατανοήσουν ο ένας τον άλλο, οι ομιλητές όμως διαλέκτων που διαφέρουν πολύ η μια από την άλλη (π.χ. Κυπριακής και Ποντιακής) μπορεί να μην καταφέρουν να συνεννοηθούν.

Στις περισσότερες χώρες υπάρχει μια οικεία σε όλους και γενικότερα αποδεκτή γλωσσική ποικιλία, η γλωσσική νόρμα (την οποία συνήθως αποκαλούμε γλώσσα ή καθομιλουμένη). Η νόρμα είναι η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται στην εκπαίδευση, τη διοίκηση, τα μαζικά μέσα ενημέρωσης κλπ. Στις περισσότερες χώρες η νόρμα είναι η γλωσσική ποικιλία που μιλιέται στα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας από τους μορφωμένους ομιλητές της μέσης τάξης. Αυτό ισχύει και στην Ελλάδα όπου σήμερα νόρμα, αυτό που ονομάζουμε *Κοινή Νέα Ελληνική*, θεωρείται η ελληνική της μορφωμένης μέσης τάξης των μεγάλων αστικών κέντρων. Η μορφή αυτή της ελληνικής αποτελεί νόρμα τόσο όσον αφορά τη γραμματική και το λεξιλόγιο αλλά και όσον αφορά την προφορά.

Εκτός της Κοινής Νέας Ελληνικής υπάρχουν φυσικά και οι τοπικές διάλεκτοι, οι οποίες παραμένουν ζωντανές σε ολόκληρη την Ελλάδα και τον ευρύτερο ελληνόφωνο χώρο. Ο ξένος σπουδαστής ωστόσο καλείται να μάθει την Κοινή Νέα Ελληνική χωρίς διαλεκτικά στοιχεία στην προφορά.

ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ

Ως ομιλητές, οι σπουδαστές του Εισαγωγικού Επιπέδου θα πρέπει να προφέρουν τα ελληνικά έτσι ώστε να γίνονται κατανοητοί από φυσικούς ομιλητές της γλώσσας. Ως ακροατές, θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν φυσικούς ομιλητές όταν αυτοί μιλούν την Κοινή Νεοελληνική χωρίς έντονη διαλεκτική προφορά, καθαρά και όχι ιδιαίτερα γρήγορα.

Πιο συγκεκριμένα, οι προσπάθειές τους θα πρέπει να εστιάζονται σε τρία επίπεδα: τους φθόγγους, τον τονισμό και τον επιτονισμό. Συνεπώς, οι σπουδαστές θα πρέπει να έχουν

- βασική γνώση του φθογγικού συστήματος της γλώσσας,
- γνώση του τονισμού των λέξεων,
- γνώση των βασικών επιτονικών σχημάτων της γλώσσας και της χρήσης τους σε συνήθεις επικοινωνιακές περιστάσεις.

ΦΘΟΓΓΟΙ

Το φθογγικό σύστημα της ελληνικής δεν παρουσιάζει ανυπέρβλητες δυσκολίες για τους ξένους σπουδαστές, αφού δεν περιλαμβάνει ιδιαίτερα σπάνιους ή δύσκολους φθόγγους. Ειδικά το φωνηεντικό της σύστημα ([a, e, i, o, u]) είναι το πιο συχνά απαντώμενο σύστημα φωνηέντων ανά τον κόσμο. Σύντομες και όχι τεχνικές περιγραφές του φθογγικού συστήματος της ελληνικής παρουσιάζονται στο Joseph and Fillipaki-Warburton (1987), Mackridge (1987), Φιλλιπάκη (1992) και Arvaniti (1999).

Τα παρακάτω είναι τα σημεία στα οποία οι σπουδαστές του Εισαγωγικού Επιπέδου θα πρέπει να επικεντρώσουν την προσοχή τους όσον αφορά το φθόγγικό σύστημα της ελληνικής.

- Θα πρέπει να γνωρίζουν τους φθόγγους της ελληνικής και να μπορούν να προσομοιάσουν την ποιότητά τους στη δική τους ομιλία.
- Θα πρέπει να γνωρίζουν τα κύρια σημεία στα οποία η προφορά της μητρικής τους γλώσσας διαφέρει από αυτή της ελληνικής και ιδιαίτερα τα σημεία που πιθανόν να αποφέρουν σύγχυση εάν μεταφερθούν από τη μητρική γλώσσα στα ελληνικά, όπως θα ήταν η πιθανή σύγχυση των λ και ρ από Ιάπωνες σπουδαστές.
- Θα πρέπει να γνωρίζουν τη σχέση των γραφημάτων με τους φθόγγους που αντιπροσωπεύουν, ιδιαίτερα όταν τα γραφήματα και οι φθόγγοι δεν βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία. Αυτό συμβαίνει με τα γραφηματικά συμπλέγματα *αι, ει, οι, υι, ου, μπ, ντ, γκ/γγ, τσ, τζ* που αντιπροσωπεύουν απλούς φθόγγους και τα "διπλά" σύμφωνα *ψ* και *ξ* που αντιπροσωπεύουν τα συμπλέγματα *π+σ* και *κ+σ* αντίστοιχα.

ΤΟΝΙΣΜΟΣ

Στο Εισαγωγικό επίπεδο οι σπουδαστές πρέπει να εστιάσουν στην εκμάθηση των τονικών σχημάτων της ελληνικής και της θέσης του τόνου σε κάθε λέξη. Το θέμα αυτό παρουσιάζει δυσκολίες για πολλούς ξένους ομιλητές επειδή ο τονισμός στη μητρική τους γλώσσα διαφέρει σημαντικά από αυτόν της ελληνικής.

Συγκεκριμένα οι σπουδαστές θα πρέπει να γνωρίζουν ότι στα ελληνικά κάθε λέξη έχει μία μόνο τονούμενη συλλαβή, ενώ οι υπόλοιπες είναι άτονες, ακόμα κι αν η λέξη είναι πολυσύλλαβη. Θα πρέπει επίσης να γνωρίζουν ότι ο τόνος πέφτει μόνο σε μία από τις τρεις τελευταίες συλλαβές μιας λέξης κι ότι η θέση του δεν μπορεί να προβλεφθεί με κανόνες. Φωνητικά, οι τονούμενες συλλαβές χαρακτηρίζονται από ελαφρώς μεγαλύτερη διάρκεια και ένταση σε σχέση με τις άτονες συλλαβές. Οι άτονες συλλαβές *συνήθως* δεν αλλοιώνονται ποιοτικά τόσο όσο σε ορισμένες άλλες γλώσσες όπως τα αγγλικά. Συμβαίνουν βέβαια κάποιες αλλαγές (π.χ. απαλοιφή άτονων φωνηέντων), αλλά η γνώση τέτοιων στοιχείων ξεπερνάει το Εισαγωγικό Επίπεδο.

Οι σπουδαστές μπορούν να χρησιμοποιούν τον ορθογραφικό τόνο ως βοήθημα στο πού να τονίσουν μια λέξη, αλλά θα πρέπει επίσης να γνωρίζουν ότι η αντιστοιχία μεταξύ γραφής και προφοράς *δνε* είναι πλήρης. Συγκεκριμένα, οι *γραμματικές* λέξεις (άρθρα, προθέσεις, μόρια) *συνήθως* δεν τονίζονται στην ομιλία παρά το ότι ορισμένες από αυτές (π.χ. *από*) γράφονται με τόνο. Αντίθετα, τονίζονται πάντα τα μονοσύλλαβα ουσιαστικά και ρήματα, που δεν τονίζονται στη γραφή. Έτσι στην πρόταση *Πέρασα από το Γιώργο σήμερα να του πω ένα γεια* τονίζονται στην ομιλία οι υπογραμμισμένες συλλαβές, ανεξάρτητα από την παρουσία ή όχι ορθογραφικού τόνου.

Σε γενικές γραμμές οι σπουδαστές θα πρέπει

- Να γνωρίζουν ποια είναι η τονούμενη συλλαβή κάθε λέξης. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις λέξεις που διαφέρουν μόνο στη θέση του τόνου και οι οποίες αφθονούν στα ελληνικά – π.χ. *χώρος* : *χορός*, *κάλλος* : *καλός*, *φιστίκια* : *φιστικιά* κλπ. – αλλά και για τις λέξεις στις οποίες ο τόνος δεν παραμένει σταθερός κατά την κλίση – π.χ. *η βιταμίνη* / *οι βιταμίνες* αλλά *των βιταμινών*.
- Να γνωρίζουν πώς να παράγουν διαφορετικά τις τονούμενες από τις άτονες συλλαβές.

ΕΠΙΤΟΝΙΣΜΟΣ

Ο επιτονισμός είναι η μελωδία της ομιλίας. Η μελωδία βασίζεται στις αλλαγές στη συχνότητα της φωνής του ομιλητή και γίνεται αντιληπτή από τον ακροατή ως το *ύψος* της φωνής. Το ύψος της φωνής ανεβαίνει και κατεβαίνει ανάλογα με το τι μήνυμα θέλει να μεταφέρει ο ομιλητής μέσω του επιτονισμού. Οι αλλαγές αυτές στο ύψος της φωνής ονομάζονται μελωδικοί τόνοι και είναι δυνατόν να παρασταθούν ως μια καμπύλη με ανοδικά, καθοδικά και επίπεδα μέρη.

Στο επιτονικό σύστημα της ελληνικής οι περισσότερες τονούμενες συλλαβές σε μια πρόταση προφέρονται με μελωδικό τόνο. Επιπλέον, μελωδικοί τόνοι εμφανίζονται και στο τέλος επιτονικών ενοτήτων, σε άτονες συλλαβές, για να δηλώσουν, μεταξύ άλλων, τη συνέχεια ή το τέλος της εκφοράς (ανοδικός και καθοδικός τόνος αντίστοιχα). Παραδείγματος χάριν, στην πρόταση Πέρασα από το Γιώργο σήμερα να του πω συγχαρητήρια, αλλά δεν ήταν σπίτι, οι τονισμένες συλλαβές με μονή υπογράμμιση προφέρονται με ανοδικό μελωδικό τόνο, ενώ οι τελική συλλαβή, *-α*, της λέξης *συγχαρητήρια* προφέρεται με μελωδική άνοδο που δηλώνει ότι η πρόταση συνεχίζεται, και η τελική συλλαβή της λέξης *σπίτι*, *-τι*, προφέρεται με μελωδική κάθοδο που δηλώνει το τέλος της εκφοράς. Προς το παρόν οι μελέτες του επιτονισμού της ελληνικής είναι λίγες και απευθύνονται κυρίως σε ειδικούς. Οι Joseph and Fillipaki-Warburton (1987) και MacKridge (1987) περιλαμβάνουν κάποιες σύντομες παρουσιάσεις [βλ. επίσης, Arvaniti & Baltazani (2005)].

Όσον αφορά τον επιτονισμό, στόχος του σπουδαστή στο Εισαγωγικό Επίπεδο πρέπει να είναι το να αναγνωρίζει τα βασικά επιτονικά σχήματα της ελληνικής και να τα αναπαράγει στην ομιλία του. Συγκεκριμένα ο σπουδαστής θα πρέπει να μπορεί να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί το σωστό επιτονικό σχήμα στις παρακάτω περιπτώσεις

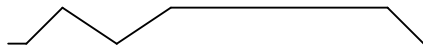
- σύντομες καταφατικές προτάσεις
- απλές αρνητικές προτάσεις
- ερωτηματικές προτάσεις μερικής αγνοίας
- ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας

(α) Σύντομες καταφατικές προτάσεις

Στις σύντομες καταφατικές προτάσεις όλοι οι μελωδικοί τόνοι εκτός του τελευταίου έχουν το ίδιο σχήμα, είναι δηλ. ανοδικοί σε όλη τη διάρκεια της τονούμενης συλλαβής; μετά από κάθε μελωδικό τόνο ακολουθεί κάθοδος με αποτέλεσμα η επιτονική καμπύλη να έχει κυματοειδές σχήμα. Οι μελωδικοί αυτοί τόνοι γίνονται συνήθως αντιληπτοί ως υψηλή συχνότητα στην τονούμενη συλλαβή (από ξένους ομιλητές μάλιστα, π.χ. MacKridge (1987), χαρακτηρίζονται ως «απότομοι», χωρίς όμως αυτή η εντύπωση να ανταποκρίνεται στην εργαστηριακή εικόνα τους).

Ο πιο δυνατός από τους μελωδικούς τόνους, ο οποίος ονομάζεται *πυρήνας*, είναι ο τελευταίος τόνος της πρότασης. Στις καταφατικές προτάσεις χωρίς ιδιαίτερη έμφαση ο πυρήνας εμφανίζεται στην τονούμενη συλλαβή της τελευταίας λέξης της πρότασης. Ένα χαρακτηριστικό του πυρήνα είναι ότι η επιτονική καμπύλη δεν κατεβαίνει μεταξύ αυτού και του προτελευταίου τόνου, με αποτέλεσμα ο πυρήνας να ξεκινά με υψηλή συχνότητα και να ακολουθεί καθοδική πορεία¹, π.χ.

(1)

Η Μαίρη έφτασε καθυστερημένα.

(β) Απλές αρνητικές προτάσεις

¹ Στα παραδείγματα 1-5 υπογραμμισμένες συλλαβές είναι αυτές που φέρουν μελωδικό τόνο; η διπλή υπογράμμιση δείχνει τη συλλαβή που φέρει τον επιτονικό πυρήνα.

Στις απλές αρνητικές προτάσεις το αρνητικό μόριο φέρει τον πυρήνα της πρότασης και έχει ανοδικό μελωδικό τόνο. Η υπόλοιπη πρόταση έχει χαμηλό ύψος με μια (προαιρετική) μικρή άνοδο στην τελευταία συλλαβή όπως φαίνεται στο παράδειγμα (2).

(2)

Μην ανοίξεις το παράθυρο.

(γ) Ερωτηματικές προτάσεις μερικής αγνοίας

Ο επιτονισμός των ερωτήσεων μερικής αγνοίας μοιάζει με αυτόν των αρνητικών προτάσεων: ο πυρήνας είναι στην ερωτηματική λέξη, πού, ποιός κλπ., η οποία έχει υψηλή συχνότητα. Στη συνέχεια η επιτονική καμπύλη ακολουθεί καθοδική πορεία με μια (προαιρετική) ελαφριά άνοδο στην τελική μόνο συλλαβή, όπως στο παράδειγμα (3).

(3)

Πόσο το αγόρασες το βιβλίο;

(δ) Ερωτηματικές προτάσεις ολικής αγνοίας

Στις ερωτήσεις ολικής αγνοίας το επιτονικό σχήμα αποτελείται από ένα χαμηλό πυρήνα και από άνοδο και κάθοδο που εμφανίζονται διαδοχικά στο τέλος της ερώτησης. Το ακριβές επιτονικό σχήμα εξαρτάται από τη θέση της λέξης που ο ομιλητής θέλει να τονίσει περισσότερο, τη θέση δηλαδή του πυρήνα. Όταν ο πυρήνας **δεν** είναι η τελευταία λέξη, τότε η συχνότητα παραμένει χαμηλή από τον πυρήνα και μέχρι την τελευταία τονούμενη συλλαβή, με το τελικό ανοδικό-καθοδικό σχήμα να ξεκινά κατά την τελευταία τονούμενη συλλαβή και να επεκτείνεται μέχρι το τέλος της πρότασης. Το σχήμα αυτό φαίνεται στο παράδειγμα (4).

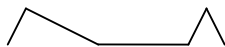
(4)

Το θυμήθηκες το ανέκδοτο;

Αντίθετα, όταν ο πυρήνας και η τελευταία λέξη της πρότασης συμπίπτουν τότε όλο το επιτονικό σχήμα συγκεντρώνεται στο κομμάτι της πρότασης από την τονούμενη συλλαβή της τελευταίας λέξης μέχρι το τέλος της εκφοράς, ενώ σε προηγούμενες λέξεις έχουμε μελωδικούς τόνους σαν αυτούς που αναφέρονται στο (α), όπως φαίνεται και παράδειγμα (5).

(5)

(στο ταξί) Είστε ελεύθερος;

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Arvaniti, A. (1999) Illustrations of the IPA: Modern Greek. *Journal of the International Phonetic Association* 19: 167-172.

Arvaniti, A. & M. Baltazani (2005). Intonational analysis and prosodic annotation of Greek spoken corpora. Στο *Prosodic Typology: The Phonology of Intonation and Phrasing* (Sun-Ah Jun, editor). Oxford University Press.

Joseph, B.D. and I. Philippaki-Warbuton (1987) *Modern Greek*. London: Routledge, Croom Helm descriptive grammar series.

Mackridge, P. (1987) *Η Νεοελληνική Γλώσσα* (μετάφραση Κ.Ν. Πετρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
Φιλιππάκη-Warburton, Ειρ. 1992. *Εισαγωγή στη θεωρητική Γλωσσολογία*.
Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.